

Gustav Šilih

PROBLEMATIKA MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI

Gustav Šilih (1893—1961) je znan kot pisec številnih pedagoških knjig in razprav in tudi kot mladinski pisatelj. Rodil se je v Velenju, učiteljeval v raznih krajih, bil je Maistrov borec za severno mejo, po prvi vojni se je na Dunaju izpopolnjeval pri Charlotti in Karlu Bühler ter v Ženevi. Drugo vojno je preživel v Gradcu, po njej pa je bil nekaj časa ravnatelj mariborskega učiteljskega in urednik pedagoških glasil. Leta 1936 je začel izdajati knjige o učiteljskem izobraževanju, otroški vzgoji v družini in v šoli ter didaktične knjige, v katerih je eklektično, vendar uspešno populariziral tuje pedagoške ideje. Njegovo strokovno delo obsega 60 daljših in okrog 300 krajših razprav in člankov. Med drugim se je ukvarjal tudi z metodiko jezikovnega pouka in z domoznanstvom. Kot literat je še v spominu s povestjo *Nekoč je bilo jezero* (1921), mladinskim romanom *Beli dvor* (1938) in dramo *Kaverna* (1932).

Ponatisnjeni članek je bil objavljen v reviji *Nova obzorja* leta 1959*. Sestavljen je iz treh delov. V prvem definira mladinsko književnost kot posebno zvrst literature, ki služi vzgoji. Estetskost je sicer njen zahtevani element, vendar je poudarek na psihološki ustreznosti (tu prinaša razdelitev literature na pet starostnih kategorij, ki bi jih bilo zanimivo primerjati s Freudovimi razvojnimi fazami) in pedagoškosti. V drugem delu analizira kvalitete dobre mladinske knjige za sprejemnika med 12. in 16. letom. Funkcija literature je za tega bralca kompenzacija, nadomestek za življenje, ki ga še ne more ali ne sme živeti. Tu Šilih vidi nevarnost, da literatura postane plaža. Nevarnosti naj se izogne tako, da upošteva navodila, ki so dejansko navodila socrealizma in se nam danes ne zde več zavezujoča. Nekatera izmed njih (napetost, erotičnost) so vendarle posrečeno izbrana.

* Gl. *Nova obzorja* 12 (1959) št. 5—6 str. 260—66.

V tretjem delu Šilih oporeka lastni tezi o samostojnosti mladinske literature: enači jo z dobro ljudsko knjigo, ki sprva sploh ni bila napisana za mladino. Dobra mladinska knjiga naj bi bila privlačna tudi za odraslega bralca. Iz mladinskega pisanja nadalje izganja »kapitalistične« Indijance, zločince, detektive in podobne eksotične tipe, zavrže tudi strip, napetost in zanimivost pa po vsej sili išče v vsakdanjem življenju in začuda dopušča zgodovinski in znanstvenofantastični roman. Kljub vsemu kaže članek njegovo razgledanost po svetu mladinske literature in jasnost glede njene funkcije.

Miran Hladnik

I.

Mladinska knjiga zmaguje po svetu. Vseposvoda, tudi v najbolj oddaljenih delih zemlje, ji posvečajo veliko pozornost, razne založbe pa naravnost tekmujejo, da bi mlade bralce pritegnile z mikavno vsebino, učinkovito opremo in pestrimi ilustracijami. Od časa do časa pa se kljub temu še vedno razpravlja o dveh vprašanjih: ali je mladinska književnost kot posebna zvrst sploh potrebna in — če na to vprašanje odgovorimo pritrdilno — ali predstavlja literaren ali pedagoški problem?

Od H. Wohlgasta dalje, ko je pred več kot 60 leti objavil glavne kriterije, s katerimi je treba presoјati vrednost mladinske knjige (*Das Elend unserer Jugendliteratur*, 1896), se je uveljavilo načelo, da mora biti berivo za mladino v pesniški obliki umetnina. Ker pa sodijo knjižne umetnine na območje splošne književnosti, bi lahko sklepali, da je mladinska književnost zgolj literaren problem. Pogled v zgodovino nam razodeva, da v bogati grški in rimski literaturi ni posebnih del za mladino ali pa se vsaj niso ohranila. (Zaradi tega tudi besedila v učbenikih za grški in latinski jezik, zajeta iz spisov raznih pisateljev in pesnikov, mlajšim učencem ne ustrezajo niti po vsebini niti po obliki). In še v 18. stoletju, ko so bile knjižne izdaje redke in so pomenile pravcate narodne dogodke, ni mogoče govoriti o neki posebni mladinski književnosti. Otroci izobraženih staršev so brali, kar jim je prišlo pod roke, segali pa so tudi po ljudskih knjigah, ki so jih krošnjari prodajali na semnjih. Pri nas sta bila še v tem stoletju znana izdajatelja tovrstne literature J. Giontini in nekoliko pozneje A. Turk v Ljubljani. V 19. stoletju, ko je knjižna produkcija bolj in bolj rastla, so podjetni ljudje zaslutili možnost velikih dobičkov, in tržišče je čedalje bolj preplavljala plaža. Tedaj so začeli predvsem duhovniki in poklicni vzgojitelji pisati za mladino, seveda v duhu vzgojnih smotrov vladajočega razreda. V zabavni obliki pogovorov in zgodb so z mladinskimi deli poleg raznih vednosti in znanj posredovali moralna pravila, predvsem pa so poskušali oblikovati mlade bralce versko in domoljubno-politično. V svojih začetkih je bila mladinska književnost potemtakem docela tendenčna, poučna in v nepravem pomenu besede »pedagoška«, umetniška cena večine mladinskih del pa je bila majhna ali pa je sploh niso imela. Šele proti koncu prejšnjega stoletja se je pričel odpor proti njej, ali treba je bilo mnogo hudih bojev, preden so napredni duhovi izbojevali zmago. Obveljalo je načelo, da je v berivu za mladino »najboljše

komaj dovolj dobro« in da mora mladinsko knjigo odrasel bralec prebirati z istim ali enakim užitkom kot otrok ali mladostnik.

Mladinske književnosti kot posebne zvrsti slovstva danes nihče več ne zanika, pogosto pa se še izpodbija naziranje, da je tudi pedagoški problem. V svojem bistvu pomeni vzgoja, s katero se ukvarja pedagogika, pomoč pri razvoju mladega človeka. Seveda ne smemo zožiti izraza »pedagoški« na poučevanje in vodenje, marveč ga razumeti zelo široko. In v tem smislu je mladinska književnost nedvomno eno izmed najpomembnejših vzgojnih sredstev, s katerimi poskušamo vplivati na mladega človeka.

V prvem pomenu »pedagoška« je mladinska knjiga, če ustreza trem glavnim kriterijem: literarnemu, ki veleva, da mora biti vsak mladinski spis, od preproste pesmice do obširne zgodbe v prozi, knjižna umetnina; psihološkemu, ki poudarja, da morajo dela, namenjena mladim bralcem, zadovoljevati posebnosti in potrebe posameznih razvojnih stopenj ter z njimi pogojeno spoznavno, čustveno in voljno zrelost otrok in mladostnikov; *pedagoškemu* (v ožjem smislu), ki naglašja, da mora mladinsko delo pomagati pri oblikovanju razvijajoče se mlade osebnosti v smislu veljavnih splošnih in posebnih vzgojnih smotrov.

Prvi kriterij, o katerem se je tudi pri nas (že pred prvo svetovno vojno in še bolj po njej) sorazmerno mnogo razpravljalo, je splošno priznan. Bolj ali manj ga upoštevajo mladinski pesniki in pisatelji, a tudi založbe, ki izdajo dela za mladino. Nekdanje dobronamerno pisateljstvo brez umetniške ustvarjalne sile se seveda tudi danes še ni povsem preživel in zato še vedno zasledimo mladinske spise s preočitnimi didaktičnimi primesmi ali pa z nepristno otroškostjo, ki meni, da je z obilno rabo deminutivov ali s sladkanjem obstoječe stvarnosti zadoščeno potrebam mlajših bralcev. Preživel pa se je naziranje, ki ga je najostreje izrekel Th. Storm, avtor klasične, tudi v slovenščino prevedene mladinske povesti *Pole Popenpäler*: »Wenn du für die Jugend schreiben willst, so darfst du nicht für die Jugend schreiben!« (»Ako hočeš pisati za mladino, ne smeš pisati za mladino«). Pisatelj, ki je poznavalec mlade duševnosti, se namreč s svojo imaginacijo lahko včuti v otroka, v njegov svet, njegova razpoloženja in njegovo mišljavo ter v njegovem jeziku oblikuje umetnino. Tu ne gre za nekako poniževanje k otroku, marveč za sposobnost, da je ponovno otrok, da se čuti kot otrok in da doživlja kot otrok. Pisatelj ali pesnik s takšno sposobnostjo pač lahko povsem namerno ustvarja za mladino, ne da bi mu smeli ali mogli očitati neliterarne namene. Ali niso nekateri naši pesniki, z Otonom Župančičem na čelu, vprav na ta način obogatili našega mladinskega pesništva?

O zahtevah drugega kriterija nas pouči mladinska psihologija, ki je raziskala potrebe mladega človeka na območju branja in ugotovila pet glavnih period: cicibansko, pravljичno, robinzonsko, baladno-dramsko in lirsko-romansko dobo.

1. **Cicibanska doba** (2. do 4. življenjsko leto) bi naj označila razdobje, ki ga nemški psihologi imenujejo »Struwwelpeteralter« (po znani zbirki sicer malo pomembnega pesnika H. Hoffmanna¹). V tej dobi uživajo malčki ob preprostih zgodbicah v vezani ali nevezani besedi, ki jim posredujejo žive primere in protiprimere, kako se morajo in kako se ne smejo obnašati. Njihova po-

¹ H. Hoffmann: *Struwwelpeter*. 1845. (V slovenščino je prevedla Sonja Sever, z naslovom *Zaspanček Razkodranček* je izšlo v Ljubljani 1925.)

- treba in njihov čar je menda v tem, da nudijo malemu Janezku ali mali Mimici tolažilno zavest podobnih usod: tudi drugi Janezki in Mimice se morajo umivati, striči lase, ob času iti v posteljo, ne smejo sesati prstov, uporabljati škarij ipd. Zgodbica jim je toliko bolj všeč, kolikor bolj drastična je in kolikor bolj jo pojasnjujejo risbe.
2. **Pravljlična doba** (4. do 7. življenjsko leto) je v primeri s prejšnjo precej zahtevnejša. Otrok ima že lepo število izkušenj, ali v njih je polno vrzeli, ki jih izpolnjuje z magičnimi vložki. V svoj svet vključuje rastline, živali in ljudi iz območja znane mu ožje domačije, sega pa tudi preko nje. Prirodnih zakonov še ne pozna ter še ne razlikuje med neverjetnim in mogočim. Neživo prirodo oživlja, rastline in živali počlovečuje in pooseblja. Zato verno sprejema čudovite zgodbe o Rdeči kapici, Pepelki, Sneguljčici, Trnuljčici, o velikanih in pritlikavcih. V tem (predšolskem) razdobju je pravljlični svet, ki ga doživlja na svoj način tudi v igri, njegov svet in dobro izbrane pravljice, napisane ali pripovedovane v tonu ljudske pravljice, ustrezajo resnični razvojni potrebi prav tako, kot so nekoč ustrezale potrebam davnih prednikov.
 3. **Robinzonska doba** (7. do 12. življenjsko leto) je pogojena z otrokovim rastočim zanimanjem za stvarnost, v kateri živi in ki ga obdaja. Še vedno rad posluša in zdaj tudi že sam bere pravljice, ali še močneje ga mikajo iznajdbe in odkritja, raziskovanje in premagovanje težav v boju s prirodo in z ljudmi. Njegov oboževalni junak je človek, kot je bil Robinson. In zato ni čudno, da se je zgodba o njem dve sto let po izidu ohranila do danes ter je današnjim mladim bralcem prav tako ljuba, kot je bila nekoč njihovim pradedom. V robinzonskem žanru napisane povesti ga pritegujejo predvsem zaradi tega, ker so zajete iz resničnega življenja, hkrati pa poročajo o nevsakdanjih čudovitih potovanjih, prigodah in uspehih. V tem je njihov čar in njihova oblika, a tudi nevarnost, zakaj od njih umetniškega oblikovanja do plaže je včasih samo korak.
 4. **Baladno-dramska doba** (12. do 15. življenjsko leto) ustreza potrebam predpubertetnikov in deloma pubertetnikov, za katere je značilno, da hočejo biti samostojnejši in se za svojo samostojnost na razne načine tudi bojujejo. Zanimajo jih torej v knjigi zmagujoči in poraženi junaki, ki se upirajo zli usodi in sovražnim jim okoliščinam. Mlademu bralcu v tej dobi je opis nevažen, priteguje pa ga napeto dogajanje, v katerem nastopajoče osebe ljubijo in sovražijo, obožujejo in zaničujejo, toda niti ne razmotrivajo niti ne filozofirajo. Na ta način prikazujeta življenje balada in drama. S tem seveda ni rečeno, da mladi bralec pretežno bere balade in drame, temveč le, da si želi podobnih snovi in njih baladno dramsko obdelavo, praviloma v nevezani besedi.
 5. **Lirsko-romanska doba** (15. do 20. življenjsko leto) je v zvezi z nadaljnjim razvojem mladega človeka, ki v puberteti odkrije svoj »jaz«. Vanj se vglablja in z njim se bliža drugemu bitju, zlasti bitju drugega spola. Prva ljubezenska čustva, stiki z drugimi ljudmi, spori in porazi v danih skupnostih, globlje umevanje prirode — vse to in še marsikaj drugega razvija njegov smisel za notranji človekov svet in vnaša v njegovo duševnost, ki je tako čustveno čezmerno razgibana, značilno lirsko noto. Ne moremo trditi, da so mladostniki (posebno sodobni) zelo dovzetni za lirske pesmi, pač pa, da jih priteguje vse, kar je čustveno poudarjeno (predvsem območje simpatizerskih čustev).

Zaradi tega jim je glavno branje roman, ki jih seznanja z mogočnimi značaji, nagoni in strastmi, pestrimi dogodki in velikimi usodami v okviru celega razdobja, pokrajine, naroda, človeštva.

Naša označitev je seveda samo približna, vendar je na splošno veljavna in priznana. Individualne (prirojene ali pridobljene) posebnosti jo lahko pri posamezniku včasih bistveno spremenijo. Marsikaj je odvisno od njegove izobrazbe, od družine, v kateri se giblje, predvsem pa od načrtne skrbi njegovih vzgojiteljev za njegov pravilni razvoj tudi na območju branja.

Tretji kriterij, o katerem smo že uvodoma dejali, da je še vedno sporen, vnaša v literarno umetnino element, ki ji je v bistvu tuj. Zahteva namreč, da mora mladinsko delo na bralca vplivati v duhu določenih vzgojnih smotrov, ga oblikovati in celo preobraziti. Velike knjižne umetnine imajo v tem pogledu nedvomno posebno moč, ne glede na to, ali so to njihovi avtorji nameravali že v početku. Marsikateri izmed njih pa je prav gotovo pisal svoja dela z določenim namenom: vplivati na bralce, jih pridobiti za svoje ideje in jih preusmeriti. Vendar pa vrednost njegove storitve ni bila toliko odvisna od njegovega »pedagoškega« namena, kolikor od načina in oblike, kako ga je znal v svoji umetnini prikazati. Izkušnje izpričujejo, da neko knjižno delo brez posebne škode prenese tendenco — če je zares umetnina. Zaradi tega lahko toliko bolj v imenu pedagoškega kriterija zahtevamo tudi od mladinske književnosti, da brez vsiljevanja posreduje mlademu bralcu čimveč vrednot, ki jih naj spoznava, priznava in prevzema ter jih v svojem napredujočem razvoju uporablja kot motive za svoja dejanja in ravnanja. Če je knjiga v dobrem ali slabem mogočen pobudnik odraslemu človeku, koliko močnejši je lahko njen vpliv na mlado bitje, ki ga oblikuje izredna plastičnost in sprejemljivost! Vzgoja ne more in ne sme biti slepa za velikanske vzgojne možnosti, ki jih nudi mladinska književnost, zato mora trdovratno zahtevati, da se poleg literarnega in psihološkega kriterija ne zanemarija pedagoški.

II.

Po osvobojenju smo pri nas z veliko vnemo začeli izdajati kvalitetna mladinska dela. Zdi pa se mi, da smo premalo raziskali vprašanje, katero razdobje v razvoju našega mladega človeka je za njegov odnos do knjige najvažnejše. Mladinska psihologija je pač na splošno ugotovila, da mladina največ bere med 12. in 16. življenjskim letom in da se pri nekaterih izrodi v pravcato bralno strast. Pri nas, žal, še nimamo zanesljivih, znanstveno utrjenih podatkov. Vemo samo, da tudi naša mladina v tem razdobju mnogo bere, vemo pa tudi iz ust staršev in učiteljev, da se del mladih ljudi v navedenih letih branju izmika, morda zaradi enostranskega zanimanja za šport, ples in kino, morda pa zaradi prehitrega zorenja, ki na svojstven način zavira duševni razvoj.

Stopnjevano zanimanje za branje od 12. do 16. ž. l. je psihološko utemeljeno. Mladi človek se v tem razdobju poslavlja od otroštva. Vedno bolj teži za samostojnostjo, se upira avtoritativni vzgoji, ki ga v otroštvu ni posebno prizadela, in se poskuša uveljaviti tudi v svetu odraslih. To se mu pogosto ne posreči in posledica so razni spori, v katerih se proti odraslim bojuje z neenakim orožjem. Stvarnost, v kateri mora živeti, le malo ustreza željam in sanjam, ki se porajajo v njem, in zato mučno doživlja njeno ozkost. Za življenje, ki ga še

ne more ali ne sme živeti, je knjiga dobrodošlo nadomestilo. Z mladostnikovim razpoloženjem se sklada močna napetost v dogajanju, v katerem junak ali junakinja zmagujeta ali častno podlegata. Mladi bralec se z njima med branjem identificira, podoživlja njune boje in spore, težave in ovire, zmage in poraze, vse do srečnega ali nesrečnega konca. In prav zaradi tega, ker je mlademu človeku knjiga nadomestilo za življenje, je pedagoško vprašanje, kaj in kako mu je treba v obliki branja nuditi v estetskem, psihološkem in moralnopolitičnem pogledu. Ako se vzgojitelji ne brigajo za ustrezno berivo, si ga mladi bralec poišče sam. V svoji izbiri pa se kaj hitro ogreje za plažo, ker mu ta postreže z napeto zgodbo, z nevsakdanjimi in nadpovprečnimi osebami, s čudovitimi prigodami, ki pa imajo vendarle še nadih stvarnosti, s primitivnimi in neredko surovimi, toda humoristično zasoljenimi dvogovori, s črnobelim slikanjem značajev in z nagrajevanjem dobrih ter kaznovanjem hudobnih. Za obliko mlademu bralcu še ni dosti mar, še manj pa za razmotrivanje, opise in filozofiranje. Ker je še precej nekritičen, ga ne motijo prizori, v katerih se žali človeško dostojanstvo in se omalovažuje vrednost življenja. Nevarnost ni v tem, da mladi človek sploh bere plažo, marveč v tem, da se ji docela zapiše in polagoma sploh obvisi v njenih mrežah. Pristne umetnine odklanja, ker otopi za sprejemanje in uživanje estetskih vrednot v knjižni obliki.

Podobno kot na drugih območjih je treba mladega človeka tudi na območju branja voditi. Pomembna je že izbira »cicibanskih« zgodbic in pravljic, med katerimi so najboljše tiste, ki se odlikujejo s situacijskim humorjem, preprostim dejanjem, majhnim številom nastopajočih oseb in preprostim otroškim jezikom — brez strahov, grozovitosti in mučenj. Še važnejša je robinzonska doba, kajti zdaj bere otrok že sam zase. Kot izrazitega realista ga seveda predvsem privlačuje snov. Toda snovna mikavnost se naj druží z literarno. Tu nam je še danes lahko zgled *Robinson*, zakaj v tej klasični mladinski povesti sta oba elementa spojena na idealen način: bralec se kajpak zanima najprej samo za dogajanje, toda občuti tudi doslednost in pretehtanost zgodbe odnosno zgradbe. Če bere otrok počasi in brez hlastanja, prehaja nezavestno od veselja na snovi do veselja na umetniškem prikazu, in to posebno tedaj, če knjigo bere večkrat. Pri prvem branju dojema namreč zgolj surovo snov, lepoto in klenost v izražanju pa opaza šele pri drugem ali tretjem branju. Velike važnosti je torej, da starši v tej dobi otroku knjige kupujejo in ga s tem spodbudijo, da osnuje svojo knjižnico. Samo iz te vzame knjigo večkrat v roke, medtem ko izposojeno vrne in se morda nikoli več ne sreča z njo. Vzgoja k dobri knjigi se potemtakem pričenja z usmerjevanjem, in sicer od prvih začetkov.

To pa še davno ni dovolj! Glavno delo čaka vzgojitelja v dobi »bralne starosti«, med 12. in 16. življenjskim letom. Usodni čar plaže bi nas moral naučiti, da izbijamo klin s klinom, to se pravi, da nudimo mladim bralcem, kar si žele, v literarno neoporečni in moralno nevsiljivi obliki. Izkušnje na zapadu, kjer je postala mladinska knjižna plaža naravnost narodna nevarnost, dokazujejo dovolj jasno, da so prepovedi neuspešne in da obeta izboljšanje edino boj z istim orožjem.

Spomnimo se, da je predpubertetniku in še bolj pubertetniku leposlovna, v bistvu pa tudi poučna knjiga nadomestilo za vse, česar nima in kar si želi. Z branjem bi se rad odmaknil od puščobne mu vsakdanjosti, vendar se dogajanje ne sme toliko razlikovati od resničnosti, da bi bilo povsem neverjetno in nemogoče. Z drugimi besedami: vsebinsko mora biti mladinska knjiga realistična. Ta zahteva velja v nekem pogledu celo za fantastične zgodbe, ki

danes v dobi tehnizacije, avtomatizacije in osvajanja vsemirja mladega človeka še prav posebno mikajo. Dogajanje pa mora biti pestro ter je časovno lahko zajeto iz sedanjosti, preteklosti ali prihodnosti, pri tem dovolj motivirano in organsko povezano. Ob vsej realistični usmerjenosti mora biti mladinska knjiga n a p e t a , vsebinsko in oblikovno pa tako zgrajena, da mladega bralca nenehno veže ter jo s stopnjujočim se zanimanjem bere do konca. Mladostnikova duševnost je v razdobju pubertete zelo labilna in čustveno čezmerno razgibana. Včasih je pretirano razigran, včasih pretirano žalosten in pobit. V osnovi pa je vendarle rajši nasmejan in dostikrat z žalostjo bolj koketira, kot se ji predaja. Iz tega sledi, da bodi mladinska knjiga tudi v e d r a , na dostojen način zabavna. Z vedrostjo resnost in žalost nista v nepomirljivem nasprotju, toda iz dogajanja naj vendar zveni veselje, podobno kot se pri mladih ljudeh skozi solze iskri smeh. Zdrav humor je učinkovit učitelj in z njim je mogoče mlademu bralcu posredovati resne probleme, od katerih sicer beži. Z vedrostjo je v tesni zvezi zahteva, da bodi mladinska knjiga o p t i m i s t i č n a . V njej vsebovani optimizem mora biti seveda utemeljen in izhajati iz neumnega in poslednega prizadevanja junaka ali junakinje, da se uveljavita kljub vsem zaprekam in težavam, nadlogam in porazom ter neugodne okoliščine spreminjata v ugodne tja do »srečnega konca«. Ali naj to željo mladostniku zamerimo, ko vendar večina odraslih bralcev teži za njim? Ali nima mladost največ razlogov, da gleda bodro v svet, razvija svojo samozavest in iz knjižnih zgledov krepi tudi svoj pogum? Utemeljen optimizem pa črpa človek, a tudi mladostnik iz že doseženih uspehov, ki jih je mogoče ugotoviti in meriti, zato bodi mladinska knjiga k o n s t r u k t i v n a . Potreba po konstruktivnem se izraža že proti koncu predšolske dobe v konstrukcijski igri, v kateri se otrok ne zadovoljuje s tem, da se pač z nečim igra in morda nehotе posnema razne dejavnosti odraslih v svojem okolju, marveč hoče nekaj »narediti« in pri tem uspeti. Še krepkeje se izraža ta potreba med 7. in 12. življenjskim letom (v dobi naivnega in kritičnega realizma) v tako imenovani »robinzonski dobi« branja in otroku so všeč povesti, ki mu pripovedujejo, kako človek s svojo domiselnostjo, svojim razumom in svojim opazovanjem prirode, njenih predmetov in pojavov premaguje težave, izboljšuje svoj položaj in ob svojih uspehih raste. V predpuberteti in puberteti potreba po konstruktivni dejavnosti ne usahne, toda s pospešenim umskim razvojem v tej dobi se ji pridruži potreba po raznovrstnih vednostih (na primer z zemljepisnega, zgodovinskega, prirodopisnega, prirodoslovnega, tehničnega, ekonomskega, političnega, zdravstvenega območja itd.). Zaradi tega mora biti mladinska knjiga tudi i n f o r m a t i v n a . Kot taka širi — tako rekoč organsko in zlasti brez očitnih didaktičnih namenov — duševno obzorje mladega bralca in njegovo razgledanost. Čeprav je mladoletnik v tej dobi dokajšen individualist ter mu je njegov lastni jaz najvažnejši, se čedalje bolj zanima tudi za odnose med ljudmi, za življenje v izvendružinski skupnosti in za norme, ki to življenje urejajo. Mladinska knjiga bodi torej i d e j n a v smislu zahtev socialistične morale, ki ohranja najvišje ideale človeštva ter jih poskuša uresničevati na višji ravni. Spomniti pa se moramo, da tudi tukaj preočitno usmerjevanje bolj škoduje kot koristi. Med 12. in 16. življenjskim letom čustveno življenje v mladostniku prevladuje, a se tudi pofinja, diferencira in pogloblja. V prijateljstvu in prvi ljubezni išče mladi človek stikov z drugimi, okoli 14. življenjskega leta pa se pogosto pričenjajo v njem tudi že prvi spopadi med spolnostjo (seksusom) in ljubeznijo (erosom) kot nje plemeniteno in družbeno zaželeno obliko. Rahlo e r o t i č n a mladinska knjiga naj bi mu

nakazovala pot k zdravemu pojmovanju odnosov med spoloma, ga vnela za prvo ljubezen, ki se zna žrtvovati in zre v sreči ljubljenega človeka tudi svojo srečo, ter tako preprečevala zlasti prezgodnje spolne stike. Naposled bi bilo treba omeniti, da mladostnika v tej dobi ne zadovoljujejo kratke povesti, marveč mu je vseč *z a j e t n a* knjiga, ki mu zagotavlja s svojim obsegom »epsko širino«, a tudi dalje časa trajajoči užitek. Desetletnik še odklanja »predebele« knjige, ker mu odvzemajo čas za igro in za samostojno raziskovanje obdajajoče ga stvarnosti, mladostnik pa se naslaja ob prigodah in usodah svojih junakov, ki jih želi spoznati v vseh podrobnostih. In ker že govorimo o zunanjih značilnostih mladinske knjige, bi ob koncu še dodali, da tudi mladostnik rajši seže po njej, če je bogato in mikavno *i l u s t r i r a n a*. Še do nedavnega je bilo s podobami opremljeno branje posebna pravica otroka, danes pa pripada v svoji novi obliki prav tako mladostniku.

Sklepno lahko povzamemo, da mladinska knjiga ustreza razdobju med 12. in 16. življenjskim letom, ki je po mnogih psiholoških raziskovanjih za mladostnikove nadaljnje odnose do književnosti najvažnejše, če je realistična, napeta, vedra, optimistična, konstruktivna, informativna, idejna, rahlo erotična, po obsegu zajetna ter bogato in mikavno ilustrirana. Naloga naših mladinskih založb je, da svoja izdanja za navedeno razdobje tem zahtevam kolikor mogoče približujejo.

III.

Na razpolago sta jim dve možnosti. Prva in najvažnejša so ustrezna izvirna dela, ki bi jih naj napisali naši najboljši pisatelji. Druga možnost so prevodi izbranih del iz svetovne mladinske književnosti. Analiza prve in druge bi bila zanimiva in tudi potrebna, toda v pričujočem članku, katerega namen je predvsem, da izzove plodno diskusijo, se je lahko samo bežno dotaknemo.

V slovenskem slovstvu ustreza našim zahtevam najbolj, skoro stoprocentno, knjiga, ki prvotno sploh ni bila napisana za mladino, namreč roman Fr. S. Finžgarja *Pod svobodnim soncem*. Kakor je navdušil mladino ob svojem izidu, tako še po skoro 50 letih ni izgubil svojega čara, in zato ni čudno, da smo ga nedavno dobili kot mladinsko izdajo. Med starejšimi pisatelji ima mnogo podobnih odlik Ivana Tavčarja *Visoška kronika*, vendar morda zaradi svojstvenega arhaičnega sloga mladim bralcem ni tako mikavna. Med obema vojnama je kazalo, da se bo mladinski književnosti posvetil Vladimir Levstik, žal pa je po nekaterih posrečenih poskusih s svojim delom prenehal. Med mlajšimi pisatelji se je idealu dobre mladinske knjige nedvomno najbolj približal Tone Seliškar (na primer s svojo povestjo *Bratovščina Sinjega galeba*), medtem ko o drugih tega v vsem obsegu ne moremo trditi. Na splošno pa lahko ugotovimo isto, kot je bilo ugotovljeno v mednarodnem merilu,² da namreč zasledimo na knjižnih seznamih vse premalo imen sodobnih pisateljev, pesnikov in ilustratorjev, dasi bi na tem območju našli svojo najhvaležnejšo nalogo. Podoba je, da se zdi nekaterim književnikom pisanje za mladino delo druge vrste ali vsaj ne toliko pomembno, da bi se ga lotili z vso vnemo. Ugotovimo lahko tudi, da je za branje otrok sorazmerno bolj preskrbljeno kot za doraščajočo mladino. Stanje se sicer polagoma izboljšuje, ali vse je še bolj ali manj na stopnji

² *Littérature enfantine et collaboration internationale*. Genève 1929. — *Jugendbuch in aller Welt*. München 1956.

poskušanja, iskanja snovi in oblikovalnih načinov. Mnogi pisci imajo obilo dobre volje, toda premalo ustvarjalnosti, še vedno preveč pišejo »za mladino« ali pa pretiravajo po zgledih zapadnjakov. Da naš pisatelj doseže napetost, niso potrebni Indijanci, zločinci, detektivi in eksotični tipi v eksotičnih pokrajinah niti skriti zakladi ali razburljive ugrabitve. Vsakdanje življenje nudi dovolj mikavnih tem in celo romantike, ki ne domuje samo na tihomorskih otokih, prerijah in savanah, marveč jo zasledimo tudi v domačijah naših otrok, v naši ožji ali pa širši domovini. Pisatelj lahko črpa iz naše dinamično razgibane sedanosti, seže v preteklost ali pa — če je oborožen s tehničnim znanjem in znanstveno domišljijo — naslika podobe iz prihodnosti. Res pa je, da se mora znati uživati v mlado duševnost, v njene potrebe in njene interese in se tako rekoč učiti pisati zanj. Za svoj trud pa bo bogato poplačan, zakaj mladinska knjiga za razdobje med 12. in 16. življenjskim letom ne bo ostala samo med mladino, dasi je njej prvenstveno namenjena, marveč bo prodrla med široke množice odraslih bralcev. Vse značilnosti namreč, s katerimi se odlikuje, so tudi značilnosti dobre ljudske knjige.

Med deli, ki imajo svoje častno mesto v svetovni mladinski književnosti in ki najbolj ustrezajo zahtevam dobre mladinske knjige za doraščajočo mladino, nedvomno prednjačijo Selme Lagerlöf *Nils Holgersons underbara resa genom Sverige* (*Cudovito potovanje Nilsa Holgersona po Švedski*), Henryka Sienkiewicza *W pustyni i w puszczy* (*V puščavi in puščavi*) in Rudyarda Kiplinga *The Jungle Book* (*Knjiga o džungli*). Vse tri imamo tudi v slovenskem prevodu. Sploh moramo ugotoviti, da so naše založbe deloma že pred osvobojenjem, še mnogo bolj pa po njem izdale večino mladinskih del, ki jih skrbno sestavljeni sezname označujejo kot klasična v mednarodnem merilu. Zastopani so domala vsi kulturni narodi: od Homerjeve *Odiseje* do L. Frank Baumovega *Carovnika iz Oza* in od Italijana Edmunda De Amicisa (*Srce*) do Islandca Jona Svenssona (*Nonni*). To dejstvo je za maloštevilni slovenski narod častno in razveseljujo, vendar opazamo — podobno kot pri izvirnih slovenskih mladinskih delih — da je za doraščajočo mladino med 12. in 16. življenjskim letom sorazmerno slabo poskrbljeno. V prihodnje bo treba tej panogi mladinskega slovstva tudi pri prevodih posvetiti večjo pozornost, izbirati iz svetovne mladinske književnosti najboljše še neprevedena oziroma neizdana dela, poleg klasičnih misliti zlasti na novejša sodobna in za daljšo dobo izdelati načrt. Pri izbiri in načrtovanju bi morali sodelovati naši najsposobnejši ljudje, prevajati pa — načelno iz jezika, v katerem je napisan izvirnik — naši najboljši besedni umetniki. Razumljivo je, da pri izbiri ne bodo upoštevali samo literarnega, psihološkega in pedagoškega kriterija in značilnosti dobre mladinske knjige, namenjene doraščajoči mladini, temveč tudi ideale in ideje jugoslovanske socialistične demokracije, s katerimi se morajo prevedena dela skladati ali jim vsaj ne nasprotovati. Preudariti bo torej treba, od kod bi največ jemali. V starejši mladinski književnosti je z malo izjemami glavni ustvarjalec Evropa, v novejši pa jo že močno nadkriljuje Novi svet (zlasti ZDA, kjer vsako leto izide okoli 1200 mladinskih del). Dejstvo je, da je v mladinski knjigi ustvaril svoj lastni slog in uporablja svoje lastne tehnike. Kaj takega seveda zavaja k posnemanju, vendar je treba pomisliti, da so ZDA tudi eldorado komičnih stripov (*Comic-Strips*), ki z ostalo plažo v raznih oblikah prodirajo tudi k nam. Mnogo smo si obetali od sovjetske mladinske književnosti, vendar nas je nekoliko razočarala. Ubrala namreč ni novih poti in tudi ni ustvarila kaj pomembnejšega z izjemo poučne mladinske knjige, v kateri je dosegla svoj-

stveno mojstrovino (na primer v delih Segala-Iljina). Od ostalih narodov je vsak prispeval nekaj uspešnih mladinskih del, ki bi jih morda kazalo prevesti. V naslednjem navajamo nekatera, ki bi deloma ustrezala našim zahtevam. Mladinska dela iz slovenskih mladinskih književnosti manjkajo, ker niso navedena v razpoložljivih mednarodnih seznamih.

R. L. Stevenson, *The prisoner of Edinburgh* — J. M. Barrie, *Peter Pan and Wendy* — R. M. Ballantyne, *The Coral Island* — J. Bennet, *Barnaby Lee* — H. Jackson, *Ramona* — R. Caudill, *The House of the Fifers* — O. E. Coolidge, *Egyptian Adventures* — A. Demaison, *La colere des buffles* — P. Devaux, *Les aventures de la science* — J. Legray, *Alerte en Afrique* — E. Kästner, *Emil und die drei Zwillinge* — *Das doppelte Lottchen* — F. Dolezal, *RS 11 schweigt* — Fr. Kuhn, *Die Räuber vom Lian Schan Moor* — H. Tichy, *Flucht durch Hindostan* — B. Ring, *Peik* — Nils Bjorgas, *Siste sommaren* (Zadnje poletje).

Med naštetimi deli so navedena tudi nekatera starejša, ki jih še nimamo, od sodobnih pa je seveda marsikatero izpuščeno, ker jih je težko dobiti in ker je njih obilje le nekoliko preveliko. Za izbiro je torej pametna delitev dela nujnost, ki nam jo narekuje situacija na knjižnem trgu.

V pričujočem članku smo se omejili na zahteve leposlovne mladinske knjige, zavedati pa se moramo, da zavzema v mladinski književnosti, posebno za razdobje med 12. in 16. življenjskim letom, čedalje važnejše mesto »poučna« mladinska knjiga. V svetovnem in tudi že v domačem merilu se razločno izraža težnja, da bi bila kolikor mogoče mikavna ter ob vsej stvarnosti in znanstveni zanesljivosti tudi napeta, z načinom obdelave pa bi naj zadovoljevala tudi literarni kriterij — bila bi naj na svoj način umetnina. Zaradi važnosti poučne mladinske knjige, ki jo povsod priznavajo, bo treba o njej o priložnosti razpravljati podrobneje in temeljiteje.

Zusammenfassung

Gustav Šilih, Abfasser vieler pädagogischen Bücher und Abhandlungen sowie Jugendschriftsteller, hat im Jahre 1959 einen übersichtlichen Artikel über die Problematik der Jugendliteratur geschrieben, die seinen Überblick über die Weltjugendliteratur zur Schau bringt. Im ersten Teil seines Artikels definiert er die Jugendliteratur als eine besondere Literaturgattung, die dreien Kriterien entsprechen muss: dem literarischen, dem psychologischen und dem pädagogischen. Im zweiten Teil analysiert er die Qualitäten des guten Jugendbuches für die Empfänger zwischen dem 12. und dem 16. Jahralter, in der Fortsetzung aber stellt er die für sie entsprechenden originellen Literaturwerke der slowenischen Schriftsteller und die Übersetzungen aus der Weltjugendliteratur vor. Das Jugendbuch gleicht er mit dem guten Volksbuch, das ursprünglich nicht für die Jugend geschrieben wurde. Ein gutes Volksbuch sollte auch für den erwachsenen Leser anziehend sein. Der Autor stellt sich für die Gestaltung des alltäglichen Lebens in den Jugendwerken ein.